

İŐİ SAĞLIĞI İÇİN ÜÇ KOŐUL: POLİTİKLEŞMİŞ İŞYERİ, KOLEKTİF ÖZNE VE SINIF İRADESİ

Gamze YÜCESAN ÖZDEMİR
Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi

İŐi sağlığı üzerine olan tartiŐma ve çalıŐmalar-
da açık ya da örtülu biçimde egemen bir yaklaŐı-
mın belirleyici olduğunu söyleyebiliriz. Bu egemen
yaklaşım, iŐi sağlığına yönelik üç ön kabule
dayanmaktadır. İlki, işyeri teknik bir alandır. Ser-
maye ve teknoloji eliyle örgütlenmektedir. İŐyerin-
de üretimin örgütlenmesi ve iŐleyiŐi sermayenin
elindedir. Dolayısıyla, iŐi sağlığına yönelik tüm
düzenlemeleri, sermaye, bilim ve teknolojiyi izleye-
rek yapar, yapmalıdır. İkincisi, iŐi sağlığı için iŐi,
bilinçli ve sorumluluk sahibi bir birey olmalıdır. İŞ
kazalarının iŐi hatalarından ve iŐi dikkatsizlikle-
rinden kaynaklandığı iddiasına vurgu yapılmakta-
dır. Üçüncüsü, iŐi sağlığına yönelik ulusal ve ulus-
lararası standartlar çok önemlidir. Bilim ve tekno-
lojinin verdiği imkanlar doğrultusunda hazırlanan
ulusal ve uluslararası standartlar ile iŐi sağlığı
düzenlemelidir.

İŐi sağlığı tartiŐma ve çalıŐmalarında bu ege-
men yaklaşım, diğer yaklaŐımlar üzerinde bir baskı
yaratmaktadır. Bu baskı, alıŐılmıŐ açıklamalar ile
toplumsal gerçeklikleri anlamamızı önlemekte ve
bizi alıŐılmıŐ düşünce kalıpları içinde tutsaklaŐtır-
maktadır. İŐi sağlığına yönelik düşünsel çabanın,
bu baskıya cevap vermesi önemlidir. Böyle bir bas-
kıyla baŐa çıkma çabası, uzun soluklu bir çalışma-
nın iddiası olabilir ancak. Dolayısıyla, bu yazı, bu
Őiddete karşı yola çıkıŐ çabası ve/veya çıkılan yolun
ilk adımlarından biri olarak görülebilir. Diğer bir
deyişle, egemen yaklaŐımların insani varoluŐu sus-
kunluğa götüren sahte sözlere karşı, gerçek söz-
leri bulmak ve dünyayı adlandırmak adına olan bir

çabadır bu. Sahte sözlere karşı gerçek sözler: Tek-
nik işyeri değil, politikleşmiş işyeri; neoliberal birey
değil, kolektif özne ve standartlar değil, sınıf irade-
si. Bu yazı, egemen yaklaŐıma karşı hegemonik
düzeyde örgütlenmesi önerilen üç alan üzerine
notlar düşmeyi hedeflemektedir.

Teknik İŞyeri Değil Politikleşmiş İŞyeri

İŐi sağlığına yönelik egemen yaklaşımda, üre-
tim noktası, iktisadi bir yapının unsuru olarak tek-
nik bir örgütlenme olarak ele alınmaktadır. Üretim
noktası, iktisadi yapının ana unsuru olarak görül-
mektedir. Siyasal ve ideolojik alanlar ise, üretim
noktasının dıŐındadır.

İŐi sağlığı üzerine bu yaklaşımın temeli, kapi-
talizm içindeki iktisadi ve siyasi olan arasındaki
iliŐkide yatmaktadır. Buna göre kapitalizmde, ikti-
sadi ve siyasi olan birbirinden keskince ayrılmıŐtır.
Ekonomi, her türlü politik belirlemeden ve müca-
deleden –yani siyasetten- bağımsız teknik-tekno-
kratik bir alan olarak kurulur. “Ekonomiye siyaset
karıŐtırılmadıđı” gibi siyasetin iŐi de ekonomiden
(yani temelde maddi yaŐamın ve dolayısıyla top-
lumsal birlikteliğin üretiminden) bađımsızlaŐtırıl-
mıŐ bir retorik performansa indirgenmektedir.
Oysa kapitalist toplumsal yapı bu iki alanın tarihte
hiç olmadığı kadar birbirine bağlandığı bir yapısal
nitelik arz etmektedir. Buradaki baŐarı, ekonomi
ile siyasetin kapitalizmdeki özsel birlikteliğine
karşı, bu alanların biçimsel ayrıımının niteliksel bir
ayrım olarak sunulması ve tüm toplumun normu

olarak kabul ettirilmesidir. Bu ayrışma, sermayenin çok etkili bir silahıdır. Ekonominin siyasi yüzünün bulanıklaştırılması ve hatta yok sayılması ile siyasetin iktisat dışı bir “söz söyleme” alanı olarak kodlanması burjuva sosyal bilimlerin “kalesidir.” İktisadi alanın teknik bir üretim örgütlenmesi olarak görülmesi ve siyasetin iktisadi alan dışında yürütülmesi gerekliliğinin sürekli tekrarlanması, üretim noktasında üretilen artı-değeri gizlemektedir. Buna göre, işçi sınıfı haklar ve talepler için mücadelesini verecekse bunun yeri işyeri dışındaki alanlardır. Aynı şekilde, işçi sınıfına işçi sağlığına yönelik düzenlemelerde denetim ve söz hakkı tanınmakta ve bu da işyerinin ve üretimin bilgisinin sermaye tekelinde olmasına, yani işyerinin yine teknik bir alan olarak yalıtılmasına dayandırılmaktadır.

Oysa, tüm üretimin temelini oluşturan ve karşılığı ödenmemiş bir emek sarfiyatı olan artı-değere sermaye sınıfı tarafından el konulması, en temelde (bir tür olarak insana ve onun var olma biçimi olarak topluma dair) politik bir problemdir. Buna karşın işyerinin teknik (siyasetten yalıtık) bir alan olarak tanımlanması, temeldeki bu politik problemin yok sayılması ve üretilen zenginliğe el koyma sürecinin devamının sağlanmasıyla ilişkilidir.

İşçi sağlığına dönük tüm düzenleme ve tartışmalar da temelde, açık ya da örtük biçimde bu politik problem etrafında cereyan eden mücadeleler olarak kavranmalıdır. Bu düzenleme ve tartışmaları işyerine dair “teknik meseleler” olarak görmek, işçi sınıfının kurucu problem alanını ve mücadele zeminini doğrudan sermayeye terk etmek anlamına gelmektedir.

Buna karşı vurgulamak gerekir ki, işyeri teknik bir alan değildir; politik bir alandır. İşyeri, yalnızca malların ve hizmetlerin üretildiği teknik bir alan değildir, siyasetin, siyasi aygıtların ve toplumsal ilişkilerin de üretildiği ve yeniden üretildiği politik bir alandır. Dolayısıyla, üretim noktasında bir emek rejiminden bahsetmek mümkündür. Emek rejimi kavramı, üretim noktasının yalnızca iktisadi momente değil, aynı zamanda siyasi ve ideolojik momentlere sahip olduğunu vurgular.

Üretim noktasının iktisadi, siyasi ve ideolojik momentlere sahip olduğunu söylemek, işyerini bir politik mücadele alanı olarak görmek demektir.

Dolayısıyla, işyeri teknik bir örgütlenme olarak sermayeye terkedilecek bir alan değildir; işyerinde işçi sağlığına yönelik düzenlemelerde işçi sınıfının söz sahibi olması önemlidir. Bu da politikleşmiş bir işyeri kavramını tartışmaya çağırmaktadır.

Politikleşmiş bir işyerinde, işçi sınıfı üretimin iktisadi, siyasi ve ideolojik yapısını anlamlandırabilmelidir. Son yıllarda, sınıf mücadelesinde sarkacın sermayeden yana olması, tüm yapıları emek adına yıkıcı kılmaktadır. İşyerinin iktisadi yapısı, işçinin ücretini karşılamak için gerekli emek miktarını azaltmaya ve artı-değer yaratan emek miktarını çoğaltmaya dayanmaktadır. Sermaye, artı-değeri, çalışma saatlerini uzatarak, işçileri aynı üretim süresi içerisinde daha fazla emek sarf etmeye zorlayarak -emek yoğunluğunu arttırarak- ya da emek verimliliğini yükseltecek üretim araçlarını üretime sokarak arttırabilir. Dolayısıyla, daha çok kar ve sermaye birikimi için, işyeri, çıkarları çatışan iki sınıfın; emek ve sermaye sınıfının mücadelesine sahne olur. Dolayısıyla artı-değer yaratmaya yönelik uzun çalışma saatleri, hızlandırılmış teknoloji ve artan emek yoğunluğu, kapitalist toplumlarda var olan bir çelişkiyi gösterir: “İşçi sağlığı ya da daha fazla kar”. Politikleşmiş bir işyerinde, işçi sınıfı üretimin siyasi yapısını anlamlandırabilmelidir. Neoliberal siyasal yapı, güvencesiz ve geleceksiz çalışma, yoğun işsizlik, neoliberal sosyal politikalar, işçi sınıfının geneli üzerinde yıkıcı etkilere sahiptir. Bu yıkıcı etkiler üretim noktasında çok daha itaatkar ve güçsüz bir sınıf yaratmaktadır. Bu kırsaldönüşünün kırılabilmesi ancak işçiler arası dayanışma, güven ve kolektif bir özne haline gelmekle mümkündür. İşçilerin sağlıklarını ve hayatlarını korumaları/kurtarmaları gibi temel bir maddi zemin –en basit anlamıyla “varolma”, kar uğruna hayatları hiçe sayan üretim yapısında “hayatta olma”, “hayatta kalma” zemini-, politikleşmiş bir işyeri için önemli bir başlangıç noktası olarak görülebilir. Bununla bağlantılı olarak politikleşmiş bir işyerinde işçi sınıfı üretimin ideolojik yapısını da değerlendirmelidir. Dayanışma, adalet ve eşitlik gibi değerler yerine, birey ve rekabet örülü ideolojiler gündelik hayatta ve işyerinde üretilmektedir. İşçi sağlığı için işyerinde tüm bu yapılara dair işçi sınıfının sözü, talepleri ve ortak eylemi olmalıdır. Dünyayı kendi gözleriyle görmeyi öğrenebilmek ve bunun değerini teslim edebilmek, sınıfın kendi

özsaygısını ve direnme noktalarını/pratiklerini oluşturabilmek için elzemdir. Karşılıklı olarak işçiler kendi direnme pratiklerini geliştirdikçe söz konusu ideolojik yapıyla kurdukları ilişkinin dönüşmesi de mümkün hale gelebilecektir.

Neoliberal Birey Değil Kolektif Özne

İşçi sağlığına yönelik egemen yaklaşımda neoliberal birey anlayışı temel alınmaktadır. Neoliberal "birey" in evrensel özellikleri vurgulanmaktadır. Bu bireyin bireysel güvenliği söz konusudur. "Bireysel güvenlik" ise, "üretimde etkinlik", "üretimde verimlilik" gibi kavramlarla birlikte anılabilir. Diğer bir deyişle, sermayenin etkinlik ve verimlilik konusundaki baskısını hiç sorunlaştırmadan, bireysel güvenliği için tek başına çaba gösteren bir "birey" dir asıl olan. Bu "birey" in sorumlulukları vardır. Hata yapmamak, dikkatsiz davranmamak, bu sorumlulukların başında yer almaktadır. Diğer bir deyişle, işçinin bireysel özellikleri (yaş, cinsiyet, yorgunluk, dikkatsizlik, asabiyet ve kazaya yatkınlık gibi) ve işçinin sosyal ve psikolojik çevresi (arkadaşlıkları, aile yaşamı ve alışkanlıkları gibi) iş kazalarının ardındaki temel nedenler olarak görülmektedir (1). Dolayısıyla, neoliberal birey, işçi sağlığı için yapması gerekenleri bilen, sorumluluk sahibi ve kendi güvenliğini sağlamaya dönük bir bilinç düzeyi içindedir.

Neoliberal birey, son dönemde, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü'nün¹ hazırladığı "İş kazası diye bir şey yoktur" temalı kamu spotunda netleşmektedir.² Bir ofis ortamında geçen kamu spotunda, kadın çalışan altı yıldır o şirkette çalıştığını belirtip şirketi izleyiciye "güvenilir bir şirket" olarak tanıtmaktadır. Ertesi gün nişanının olduğunu belirten çalışan, bu "mutlu tablo" nun ardından kameraya dönerek, "Ama birazdan, yapmamam gereken basit bir hatayı yapacağım ve beyin kanaması geçireceğim. Yıllarca bitkisel hayata mahkum olarak hayal bile kuramayacağım" demektedir. Ardından dolabın üzerindeki dosyayı almak için sandalyeye çıkan çalışan düşerek başını masaya çarpmakta ve işçinin bahsettiği "kaza" da gerçekleşmiş olmaktadır. Ve ekran da yazı belirlemektedir: "İş kazası diye bir şey yoktur."

Bu tahayyül etme biçimi içerisinden bakıldığında, işçi artık bir "birey" dir ve kapitalistin karşısına

yapayalnız çıkacaktır. Anılan "birey" sermayenin tüm ideolojik denetim mekanizmalarına açık olarak, sermaye ile işbirliğine veya onun keyfi uygulamalarına boyun eğmeye zorlanmaktadır. Bir başka deyişle, emeğin, işçi sınıfının bir üyesi olarak sahip olduğu hakkı bizzat kendi eliyle inkar etmektedir: İşçi/emekçi bir kolektivitenin parçası değildir. İşçi sınıfının bir parçası olarak "hak" ve "talepler" sunan karşı-hegemonik bir tutum geliştiremez; "kolektif sermayenin bir fraksiyonu olan bireysel kapitalistin karşısına kolektif işçinin bir parçası olarak" çıkamaz (2).

Bu demektir ki; neoliberal kurgulama ve bu kurgulamanın içerdiği değerler toplumsal olarak kabul gördüğü oranda, "birey" kendisini üretim ilişkileri içerisinde bir başına var olan ve olmakta olacak olan bir varlık olarak görecektir; sınıfa referansla kurulan ya da meşruiyetini edinen kolektivitelerin bir parçası olarak davran(a)mayacak ve dolayısıyla kapitalist üretim ilişkilerine içkin mevcut sınırların üretimine katkıda bulunacaktır.

Neoliberal siyaset ve ekonomi politikalarının, son 20-25 yıldır yalnızca ekonomik ve siyasi alanları düzenlemediğini sınıf üzerinde de çok daha büyük bir yıkım yarattığını belirtmek gerekiyor: İşçi sınıfının kolektif eyleme imkân ve ihtimallerini yok etme. Kolektif eylemi, 1844 *El Yazmalarında* Marx şöyle anlatıyor:

Komünist işçiler biraraya geldikleri zaman, kuram, propaganda vb., ilk amaçlarıdır. Ama aynı zamanda, bir araya gelmelerinin sonucu olarak, yeni bir gerekseme kazanırlar –topluma gerekseme- ve araç gibi görünen şey amaç olur. Fransız işçilerinin biraraya geldikleri yerlerde bu pratik süreci en yüce sonuçları ile görürsünüz. Sigara, içki içmek, yemek yemek vb. artık temas etme ya da bir araya gelme araçları değildir. Arkadaşlık, birlikte olmak, konuşmak –ki bunların da amacı toplumdur- onlara yeter; insanların kardeşliği onlar için laf değildir, hayatın bir olgusudur ve onların çalışmayla sertleşmiş bedenlerinden insanın soyluluğunun ışıkları fıskırır. (3)

Neoliberal siyaset ve iktisat politikaları, işçi sınıfını ve toplumun büyük kesimlerini, yan yana duramayacak ve söz söyleyemeyecek şekilde tahrip etmiş, sözsüz ve eylemsiz bırakmıştır.³ Kolektif varoluş ve özleşme, işçi sağlığına yönelik talepleri de dillendirme imkânını işçi sınıfına verecektir.

Standartlar Değil Sınıf İradesi

İşçi sağlığına yönelik en önemli araçlar arasında yer alan ulusal ve uluslararası standartlar, üretimin yönetsel kurallarını koyan ve kriterlerini belirleyen geniş kapsamlı kontrol ve düzenleme mekanizmaları olduğu halde, teknik bir ayrıntı olarak kurgulanmaktadırlar (4). Tüm standartlarda, “düzenli bir iş disiplini ve iyileştirilmiş çalışma kuralları” getirdiği izlenimini pekiştirmek amaçlanmaktadır. İşçi sağlığına yönelik standartlarda sağlık koşullarını ve güvenlik koşullarını iyileştirmek amaçlanmaktadır. İşçi sağlığında egemen yaklaşım, standartlar söz konusu olduğunda önceliği şöyle özetlemektedir: a. bilimsellik, b. yasalara uygunluk, c. standartlara uygunluk.

Bu bilimsellik, yasalar ve standartlar, işçi sınıfının kolektif temsil mekanizmalarından arındırılmış mekanizmalarda şekillenmektedir. Diğer bir deyişle, bilim, yasalar ve standartlar “daha çok kâr” işleyişini kabul etmektedir. Bilim, yasalar ve standartlar, çalışma saatlerini uzatarak, işçilerin aynı üretim süresi içerisinde daha fazla emek sarf etmesini -emek yoğunluğunu arttırarak- ya da emek verimliliğini yükseltecek üretim araçlarını üretime sokmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla, bilim, yasalar ve standartlar artı-değer yaratmaya yönelik uzun çalışma saatlerini, hızlandırılmış teknolojiyi ve artan emek yoğunluğunu kabul etmekte ve tüm bu kabuller üzerinde işçi sağlığını düzenlemeye amaçlanmaktadır.

Oysa ki, işçi sağlığına yönelik talepleri ve düzenlemeleri ancak bir sınıf iradesi şekillendirebilir. Sınıf iradesi, kendi hayatına sahip çıkacak ve yaratıcılığın, enerjisine inanarak geleceği tasavvur edip biçimlendirebilecek bir iradedir. İşçi sağlığına dair irade oluşturma, onu sarıh bir şekilde ifade ederek ortaya koyma, taleplere dönüştürme ve bir program çerçevesinde yeniden biçimlendirme halini irade olarak tanımlayabiliriz.

Politikleşmiş bir işyerinde kolektif öznenin iradesini mümkün kılacak yapılar özyönetim ve özörgütlenme deneyim ve pratikleridir. İtalya’da fabrika konseyleri (6), Rusya’da işyeri Sovyetleri (7), Latin Amerika’da işgal fabrikaları (8) gibi deneyimlerin ışığında işçi sağlığına yönelik talepleri örebiliriz.

Son Söz...

Bu yazı, işçi sağlığının düzenlenmesi ve örgütlenmesinde, egemen yaklaşımın üç alanını, karşı mücadeleyi içeren bir yaklaşım ile ele almakta ve teknik işyerine karşı politikleşmiş işyeri, neoliberal bireye karşı kolektif özne ve standartlara karşı sınıf iradesi iddiasını ortaya atmaktadır. Bu iddia, işçi sağlığı ile kapitalist üretim noktası, artı-değer üretimi ve sınıf mücadelesi arasındaki bağa ve işçi sağlığının kapitalist üretimin düzenlenmesine ilişkin dinamiklerden ayrı ele alınamayacağı ve pratikte bir sınıf mücadelesi formu içerisinde gerçekleştiği kavrayışına dayanmaktadır. Bu kavrayış, işyerinin sadece üretimin yapılmasına ilişkin ilişkilerin değil, aynı zamanda siyaset, ideoloji ve toplumsal ilişkilerin üretildiği bir alan olduğu savını da barındırır. Dolayısıyla işçi sağlığı, üretim noktasına içkin, sınıf mücadelesinin bir konusu olan siyasal ve ideolojik bir alandır. Böylelikle, işçi sağlığı mücadelesi söz konusu olduğunda, toplumsal bir mücadele alanı olarak politikleşmiş işyerinin, bireyler toplamı değil, kolektif özneye dayalı olarak, sınıf iradesi etrafında yeniden düşünülmesine gerek vardır.

Bu noktada, politikleşmiş bir işyerinde kolektif öznenin iradesinin oluşmasının işçi sağlığı noktasında neler kazandırabileceği ile ilgili önemli bir örneği Emre Gürcanlı’nın “*Sınıf Dayanışması Bir Ölümü Nasıl Önledi?*” (8) yazısında bulabiliriz. Gürcanlı, yazısında Zafer Açıkgözlü’nün ölümünü aktarıyor. Çapa Tıp Fakültesi’nde çalışan taşeron işçisi Zafer Açıkgözoğlu, yağmurun çok şiddetli yağdığı bir gün, kanalizasyon suları alt katta bulunan Çocuk Beslenme polikliniği ve Mikrobiyoloji laboratuvarını bastığında, poliklinikte diğer işçi arkadaşları gibi hasta dosyalarını kurtarmak için hiçbir güvenlik önlemi olmadan lağım sularının içinde saatlerce kalır. İSKİ tarafından yapılması gereken atık suların temizlenme ve tıkalı kanalların açılması işlemleri temizlik taşeron şirketin sorumlusu tarafından diğer işçiler gibi kendisinden de istenir. Lağımın içinde hiçbir güvenlik önlemi alınmadan çalışır. Akut hepatite yakalanır, karaciğer nakli başarılı olamaz ve Zafer Açıkgözlü ölür. Bu olayın ardından yaklaşık iki yıl sonra aynı yerde aynı olay gerçekleştiğinde işçilerin tavrını, Gürcanlı, bir işçinin ağzından aktarıyor:

Bugün (5 Ağustos 2015) öğleden sonra, İstanbul Tıp Fakültesi (ÇAPA) Cerrahi Bilimler binası-

nın -1. katında kanalizasyon borusu patlaması nedeniyle yaklaşık 5-6m² lik bir alanda 1m yükseliğinde lağım suyunun biriktiğini öğrendik. Biriken lağım suyuna temizlik işçilerinin müdahale etmesi istenmiş ama işçi arkadaşlar itiraz ederek haber verdiler. Olay yerine gittik bir kaç fotoğraf çektik, İSG uzmanına haber verildi. İSG uzmanı olaya temizlik işçilerinin müdahalesinin uygun olmadığını belirten bir tutanak kaleme aldı. İşçi arkadaşla bina idari amirine gittik ama olaydan habersiz gibi davranan bir görevliyle karşılaştık. Sonrasında hastane müdürüne gittik, İSKİ'nin kendilerine bir telefon uzaklıkta olduğunu hatırlattık ve temizlik işçilerine görev verilmesini kesinlikle kabul etmeyeceğimizi belirttik. Yaklaşık 45 dakika sonra İSKİ ekibi gelerek duruma müdahale etti.

Açıktır ki, sermayenin kar hırsı ile şekillenen rekabet ve birey odaklı yıkıcı günlük hayat normları karşısında politikleşmiş işyeri, kolektif özne olabilmek ve sınıf iradesi bugün artık her şeyden önce işçinin hayatını koruması/kurtarması için belirleyici önemdedir. Bu üç gereklilik, sınıf mücadelesinin temel nosyonları olarak da okunabilir. İşçi sınıfının sermaye karşısına ciddi bir güç olarak ortaya çıkabileceği bir durum, ancak bu nosyonların birarada ve karşılıklı olarak gerçekleştirilmesiyle mümkün hale gelebilecektir. Bu süreç aynı zamanda, geleceğe dönük "kurucu bir irade olarak sınıf"tan bahsedebilmenin de kapısını aralayacaktır.

Bu nedenle son söz olarak, işçi sağlığı ve iş güvenliği için politikleşmiş işyerinde kolektif özne olarak işçi sınıfının iradesini koymasının yolları, imkanları ve pratikleri üzerine düşünmenin her zamankinden çok daha gerekli olduğu söylenmelidir.

Kaynaklar

1. Sheehy, N.P. ve Chapman, A.J. (1987) "IndustrialAccidents", International Review of IndustrialandOrganisationPshychology, (der. C.L. Cooper ve I.T. Robertson) içinde, Chichester, Wiley.
2. Yücesan-Özdemir, G. ve Özdemir, A.M. (2005) "Türkiye'de Devletin Değişen Rolü ve Sosyal Güvenlik Reformu", Toplum ve Hekim, 20 (2), 134-142.
3. Marx, K. [1844] (2000) 1844 El Yazmaları (çev. M. Belge), İstanbul: Birikim.
4. Çaralan, S. (2001) "Emperyalizm Teknik Bir Sorun Değildir", Evrensel, 12-13 Aralık.
5. Coşar, S. ve Yücesan-Özdemir, G. (2014) İktidarın Şiddeti: AKP'li Yıllar, Neoliberalizm ve İslamcı Politikalar, İstanbul, Metis.
6. Gramsci, A. (2014) İtalya'da İşçi Konseyleri Deneyimi (çev. Y. Alp), İstanbul: Belge.
7. Anweiler, O. (1990) Rusya'da Sovyetler (çev. T. Keşoğlu), İstanbul: Ayrıntı.
8. Yeğin, M. (2004) Patronsuzlar, İstanbul: Versus.
9. Güranlı, E. (2015) "Sınıf Dayanışması Bir Ölümü Nasıl Önledi?", <http://ilerihaber.org/yazarlar/emre-guranci/sinif-dayanismasi-bir-olumu-nasil-onledi/1460/>

Dipnotlar

1. Dikkat edilirse, Çalışma Bakanlığı'na bağlı Genel Müdürlüğün adı "İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği" değil, "İş Sağlığı ve Güvenliği"dir. Bu alana dair hemen tüm düzenleme ve mevzuat da "İş Sağlığı ve Güvenliği" olarak oluşmaktadır. Sermayenin sınırsız kar hırsıyla yapılan bir üretim sürecinde, "İşçi Sağlığı" yerine "İş Sağlığı" söyleminin dolaşımında olması, sürecin boyutlarını ve derinliğini ortaya koymaktadır.
2. <http://www.diken.com.tr/bir-calisma-bakanligi-kamuspotu-guvenilir-firma-calisani-kendi-hatasıyla-dusuverir/>
3. Derleyenlerinden biri olduğum *Sessiz Şiddet* adlı kitapta da bu noktaya değindik. "Sessiz şiddet" ile işçi sınıfının ortak hareket edebilmeye ve kendi sözlerini söyleyebilmeye olan inançlarını yitirdiklerini vurguladık ve "sessizce sözlerimiz ellerimizden alınmaktadır" dedik. Kitap, Türkçe'ye Metis yayınları tarafından *İktidarın Şiddeti* (2014) olarak çevrildi (5).●